

'EL CREPUSCLE DE LA HUMANITAT', ANTOLOGIA CLÀSSICA DE L'EXPRESSIONISME

► ► ►

Johannes R. Becher, al seu llibre de confessions *El principi poètic* (1957), igualment un any abans de la seva mort, com a ministre d'educació de la República Democràtica Alemanya, comença dient: "Quan jo parlo del meu passat, del meu món poètic, sí que n'he fet de coses per corregir posteriorment la rebel·lió expressionista, i per adequar els abrandats colossos envers els meus actuals punts de vista". Però un parell de pàgines més enllà el comprèn també l'enyorívola simpatia cap a aquella llunyana joventut: "Potser sí que també ens va fracassar allò que ens proposàvem amb tant d'entusiasme i esforç, de fer realitat en poesia la *coincidentia oppositorum* de Nicolau de Cusa; sigui com sigui, alguna cosa en queda, i sobretot és allisonador, sempre que hom s'esforci a reflexionar sobre els nostres afanys d'aleshores [...] veiem així que en cap obra clàssica no esdevé realitat la idea de la simultaneïtat, l'esperit d'un panteisme expressionista, però jo estic convençut que un dia es retornarà a aquesta provatura, i junt amb molts i molts que mentrestant han estat oblidats, es redescobrirà aquesta revolta nostra en el tombant de segle..."

Tothom s'adonarà de com en l'entusiasme serà que dona l'edat en ambdós poetes segueix viu quasi el mateix record entusiàstic d'aquella època de joventut. Com que aquesta sèrie de citacions han començat amb el parer de dos historiadors occidentals de la literatura, ara acabem-la amb un dels historiadors de la literatura capdavantera de l'Alemanya Oriental (des de 1963 a la República Federal). El professor Hans Mayer, una generació més jove que Benn i Becher, després d'haver declarat (en un llibre commemoratiu per al poeta Rudolf Leonhard) com era lluny d'aquell *El crepuscle de la humanitat*, admet que: "Era evident: una poesia com aquella era necessàriament unida, sorgia d'una vivència temporal comuna, d'una decisió comuna, humana, social i artística [...] Totes les objeccions poden ser vàlides. Però, nogensmenys, quina riquesa, quin apassionament en l'odi i en l'humanitarisme..."

Ara, però, hom es preguntarà què en pensa l'antòleg avui mateix d'*El crepuscle de la humanitat* i els seus efectes. Aquesta pregunta la hi han feta, a l'antòleg, innombrables vegades; tant a Alemanya com a Amèrica, tant en discursos, com en lletres. L'ha sentida d'historiadors de la literatura i d'estudiants; l'han entrevistat sobre el tema i l'han sondejat a la ràdio. Per poder contestar amb més rapidesa i precisió l'antòleg surt de l'anònim cap al jo individual.

El que jo tinc per dir sobre la generació expressionista és en les dotze planes del pròleg *Abans de la primera edició de 1920* i en les tres pàgines de *Epíleg*. Allà he exposat com era aquesta poesia, i per què era així i

com així havia de ser; hi he explicat com va sorgir i cap a on apuntava i maldava per anar. És per això que prego insistentment a tothom que llegeixi amb atenció les observacions *Abans* i *Epíleg* que, novament impreses literalment, segueixen aquesta introducció. Encara que l'estil pugui semblar estrany o exaltat, s'hi disposa d'un exemple de com era l'estil de la prosa expressionista de l'assaig el 1920, en contraposició a l'estil precís i sobri de l'actual introducció.

En preparar la nova edició va sorgir la qüestió de si calia posar al dia el recull, eliminar-ne el que s'havia envellit, el que costava de pair, el que potser resultava ridícul i, en comptes de tot això, recompondre-ho amb poesies més tardanes d'un o altre poeta de l'expressionisme. Jo vaig insistir que *El crepuscle de la humanitat*, com a document històric, s'havia de publicar tal com ho havia estat feia 40 anys. Ja vaig exigir-ho el 1922, quan s'havien d'imprimir els 15.000-20.000 exemplars del llibre, i ho justificava a l'epíleg. Les paraules del 1922 avui són encara més vàlides.

En aquest recull poètic, doncs, no s'ha canviat ni una lletra (llevat d'errades d'impremta). No se n'ha deixat fora cap poesia, i en canvi sí que s'hi han tornat a afegir aquelles ben comptades poesies que en edicions posteriors havien estat substituïdes per altres dels ma-

teixos poetes (a petició seva), de manera que la nova edició conté totes les poesies que es van publicar en les edicions del 1920-1922. És per això que, per exemple, la poesia d'Iwan Goll *El canal de Panamà* s'hi troba tant en la primera versió revisada com en la versió més tardana del 1918 que el poeta em va donar per a la darrera impressió.

Aquesta nova edició conté totes les poesies que es van publicar en les edicions del 1920-1922

Si hom vol saber què penso jo avui dia críticament dels diferents poetes i poesies d'aquest recull, de la continuïtat de l'expressionisme i de la comparació de la jove generació actual amb la de llavors, només m'hi puc manifestar amb moltes reticències. Perquè jo, des que a principis dels anys vint la lírica de l'expressionisme alemany es va anar escampant en diversos corrents, m'he dedicat cada vegada més al teatre, al cinema i a la ràdio, i després d'exiliar-me a

Amèrica, com a professor, investigador i escriptor m'he consagrat del tot al teatre comparat del present, a la història del teatre de tots els pobles i temps, i els dos últims anys a un camp que fins ara amb prou feines si es coneixia, a la prehistòria del teatre, és a dir, al teatre dels homes prehistòrics i primitius, com també al de les altes cultures anteriors a la grega i a les civilitzacions americanes precolumbines. Però justament el fet d'ocupar-me àmpliament i constant de les formes d'expressió artística de molts grups i pobles de fa 20.000 anys m'ha posat de manifest visions molt més profundes de la literatura i l'art del nostre temps, cosa que no m'hauria estat possible abans.

Per això vull que només unes quantes observacions aforístiques segueixin ara com a resposta. Possiblement per a la majoria dels que avui viuen en els països de llengua alemanya, tant si són joves com si són vells, si fa no fa les mateixes poesies d'aquella època seran tan vives, significatives i efectives com per a mi. Estic content que Daübler, Else Lasker-Schüler, Heym, Trakl, Stadler, Benn, Goll i Werfel hagin ascendit, diguem, a clàssics de l'expressionisme, i que s'estudiïn i es venerin. M'alegro que Stramm i el primer Becher siguin estudiats com a fenòmens de la llengua. Però em queixo que tants d'aquells centenars de poetes, i quasi totes les

dotzenes de revistes, anuals, antologies i sèries de la literatura expressionista s'hagin extraïat completament i amb prou feines es puguin trobar. I que de poetes originals i valuosos com ara Ehrenstein i Zech, Wolfenstein i Lichtenstein gairebé no se'n sàpiga res.

A l'actual joventut literària, on l'individu resta aïllat, i ho sap, i sovint ho pateix, és difícil de fer-li entendre que en aquells anys 1910-1922 els joves autors de Praga, Berlín, Munic, Viena, Leipzig, de totes les terres de llengua alemanya i fins de tot Europa, malgrat moltes diferències individuals en la manera de pensar, de voler i en les formes d'expressar-se, se sentien com una unitat, una col·lectivitat, una comunitat, en la lluita contra el passat podrit que es moria i la tradició que impedia el futur i cap a uns nous continguts del coneixement, vers noves idees i formes que sabien possiblement que no eren pas tan noves com ells feien veure, exagerant per mor dels efectes.

Tenien de fet poques semblances amb els grups literaris anteriors que s'havien format, com ara el cas de l'Sturm und Drang, del romanticisme, de la Jove Alemanya, amb alguns pocs autors, una dotzena, o algunes dotzenes, ja que ara es tractava en canvi de centenars d'autors que es coneixien, es reconeixien i s'apreciaven. No serà, però, fins a posteriors visions de conjunt que s'evidenciarà que no fou solament aquí i allà, a Alemanya o a Europa, que hi hagué un grup d'artistes i literats anomenats expressionistes, o que ells mateixos s'anomenaven així, o amb qualificatius semblants, sinó que al principi existia una conscient comunitat mundial (que, certament, de mica en mica es va trencar en moltes tendències, sovint enfrontades), des d'Apollinaire i Cocteau fins als surrealistes a França, des dels futuristes fins a Ungaretti i Montale a Itàlia, des dels expressionistes que escriven en alemany fins a Maikowski i Iessenin a Rússia, des de Pound i Eliot fins a Auden i Spender, des de Jiménez i Guillén fins a García Lorca i, finalment, fins als joves americans. Però ara s'hauria de remarcar encara molt més que els expressionistes alemanys pertanyen als més primerencs d'aquesta comunitat i que llur nombre i capacitat d'expressió eren pels voltants del 1920 més rics que en la poesia d'altres països.

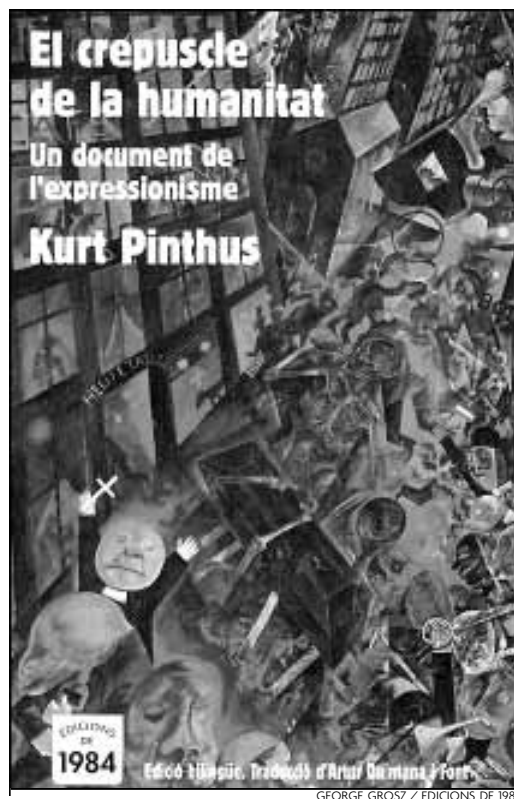
Els nazis van aconseguir que els vint-i-tres poetes d'*El crepuscle de la humanitat*, tant els que encara viuen com els que ja eren morts, assassinats o s'havien suïcidat, fossin estigmatitzats com a degenerats, o, si més no, com a indesitjables i que llurs obres fossin prohibides, cremades o anorreades, de tal manera que sovint la foscor n'embolcalla les vides, molts dels llibres són quasi introbables, o ho són completament, i fins i tot els títols de llurs publicacions només es poden comprovar amb grans esforços.

Un esdeveniment cultural

DAVID CASTILLO

Feia anys que Josep Cots, d'Edicions de 1984, tenia al cap publicar la celebrada antologia expressionista de Kurt Pinthus *El crepuscle de la humanitat*. Per situar l'expressionisme alemany només cal esmentar alguns dels pintors -Kandinsky, Grosz o Kokoschka-, dels cineastes -Murnau, Wiene o Fritz Lang- o de dramaturgs com ara Toller o Brecht. També s'han col·locat dins d'aquest moviment narradors de la qualitat d'Alfred Döblin, Heinrich Mann i indirectament Franz Kafka. Amb aquests companys en altres disciplines artístiques, el llegat dels poetes s'inscriu en els fonaments d'una tendència marcada per una actitud anarquitzant. Els expressionistes es van riure del liberalisme de la burgesia a la recerca de l'home lliure. Malgrat el posicionament llibertari de molts dels seus components, l'expressionisme va quallar més en l'art que en l'àmbit de les ideologies, ja fortament marcadés pels totalitarismes que els eliminarien o els marginarien.

Vista en perspectiva, *El crepuscle de la humanitat* és el cant -potser del cigne- d'un moviment que va marcar a través de l'abstracció els corrents més interessants de l'art del segle XX, precedent del dadaisme, del surrealisme, de l'expressionisme abstracte o de moviments de la postguerra tan influents com ara COBRA i Fluxus. No resulta estrany que el nazisme els perseguís i els titllés de practicar un "art degenerat". En relació a les seves obres, el poeta es mouen per un humanisme desesperat on hi trobem el *pathos* elegiàc i espectral de Trakl, que resumia l'escisió d'una època i el dolor vital que el perseguia. També cal destacar la tensió mística de Franz Werfel (recomanem *Una letra femenina azul pàlida*). La recreació de l'inconscient

Portada d'*El crepuscle de la humanitat*

-l'aliança entre concepte i allucinació- de Gottfried Benn o la força visionària de Georg Heym i de Theodor Daübler determinen així mateix alguns dels eixos expressionistes. La dramàtica realitat urbana dins la poesia de Paul Zech o el brillant humorisme negre d'Alfred Lichtenstein són altres contrapunts d'una antologia temàtica d'una força enlluernadora.